Hold Your Friends Close, but Your Enemies Closer: Testing the Tethering Strategy Over Russia and Turkey Relations

Asst. Prof. Erdem Özlük, Selçuk University

Abstract

There are some strategies in world politics that determine the alliance behavior and the way states form alliances. Traditionally balancing strategy has been accepted as one of the most common strategy in the Foreign Policy Analysis studies. However, with the end of the Cold War and fundamental practical changes in the nature of international relations alternative strategies such as bandwagoning, buck-passing, hedging, hiding, accommodating/appeasing, free-riding, chain-ganging and leash-slipping etc. have been started to discuss. Although these alternative strategies are discussed, tethering strategy is one of the least discussed strategy in Foreign Policy Analysis studies for the last two decades. Tethering strategy can be described as formation an alliance for the purpose of mediating the conflict and increasing the interstate cooperation between adversary partners. This strategy is important for understanding how adversary states or states in conflict form an alliance even though they threat to each other. In alliance theory, traditionally it is widely accepted that alliances are founded for threats mostly emanated from outsiders. However, this strategy is based upon the threats that alliance partners can perceive more threats from one another than outside the alliance. Tethering strategy can be summarized as the motto that "hold your friends close, but your enemies closer". This study seeks to answer what tethering strategy means for understanding state behaviors and under what conditions this strategy is a useful tool for analysis and can be a failure as well. To answer all these questions, Turkey and Russia relations over Syria is a good case. This study also discusses the importance of tethering strategy for analyzing the normalization process between Turkey and Russia especially after the downing of the Russian war plane.

Keywords: Tethering, Foreign Policy Strategies, Alliances, Turkey, Russia

Özet

Dünya politikasında devletlerin ittifak tesis etmelerinde belirleyici olan ve ittifak davranışlarını etkileyen bazı stratejiler vardır. Geleneksel olarak dış politika analizi çalışmalarında "dengeleme" (*balancing*) stratejisi en yaygın stratejilerden biri olarak benimsenmiştir. Ancak Soğuk Savaş'ın sona ermesi ve uluslararası ilişkilerin doğasında yaşanan köklü değişimlerle birlikte dengeleme dışındaki "peşine takılmak (*bandwagoning*), sorumluluğu başkasına devretmek (*buck-passing*), korunmak (*hedging*), saklanmak (*hiding*), yatıştırmak (*accommodating/appeasing*), bedavacılık (*free-riding*), prangalanmak (*chain-ganging*), tasmayı gevşetmek (*leash-slipping*)", vb. gibi diğer alternatifler de tartışılmaya başlamıştır. Bu stratejiler arasında en az referans verilenlerden biri "bağlamak" (*tethering*) stratejisidir. "Bağlamak" stratejisi, çatışma içinde olan tarafların çatışmayı azaltmak için birbiriyle ittifak kurmalarını ve karşılıklı işbirliğini artırmayı içermektedir. Bu strateji, devletlerin birbirini tehdit etmesine rağmen nasıl ittifak kurduklarını anlamak açısından da önemlidir. Çünkü geleneksel olarak ittifakların hep dışarıdan gelen tehditlere karşı tesis edildiği kabul edilmektedir. Ancak bu strateji, ittifakın parçası olan devletlerin kendi aralarında daha çok tehdit algıladıkları esasına dayanmaktadır. "Bağlamak" stratejisi, "dostlarını yakın tut, düşmanını daha da yakın tut" sloganının bir tezahürüdür. Bu çalışma, "bağlamak" stratejisinin devlet davranışları ve ittifak ilişkileri için ne ifade ettiği, hangi şartlar altında bu stratejinin açıklayıcı bir güce sahip olduğu ve hangi şartlarda başarılı sonuçlar üretemeyeceğini tartışmaktadır. Tüm bu tartışmaların anlaşılması açısından Türkiye ve Rusya arasındaki Suriye kaynaklı sorunlar ve bu çerçevede biçimlenen ilişkiler, iyi bir örnek olay niteliğindedir. Çalışmada "bağlamak" stratejisinin iki ülke arasında "uçak krizi" sonrası yeniden normalleşmeye başlayan ilişkilerin analizindeki yeri de ele alınmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Bağlamak, Dış Politika Stratejileri, Ittifaklar, Türkiye, Rusya

Giriş

İttifaklar, uluslararası ilişkilerin en önemli etkileşim türlerinden biridir. İttifaklara referans vermeden uluslararası ilişkileri anlamak pek mümkün değildir. Buna rağmen Uluslararası İlişkiler disiplininin ittifaklar, ittifakların neden tesis edildiği ve ittifakların devlet davranışlarını nasıl etkilediği konusuna son çeyrek asra kadar yeterince ilgi gösterdiği söylenemez. İttifaklar konusunda geleneksel olarak yürütülen çalışmalar hem ittifakın nasıl tanımlanacağı hem de ittifakların kurulmasına yönelik motivasyonları genelde tek bir perspektif üzerinden değerlendirmiştir. Bu anlamda disiplinde daha çok dış politika analizi çalışmaları içinde kendine yer edenmiş ittifak çalışmaları, merkezinde sadece devletin yer aldığı ve teorik açıdan da Realizm'in egemen olduğu bir alana dönüşmüştür. Bu perspektifin doğal bir sonucu olarak da ittifakların tesis edilmesinde en belirleyici motivasyon olarak "dengeleme" (*balancing*) stratejisi ya da daha genel olarak güç dengesi (*balance of power*) benimsenmiştir.

Dengeleme stratejisi ya da güç dengesi, güç kavramına atfettiği özel önem nedeniyle uluslararası ilişkilerin "en ayrıcalıklı" kavramlarından biridir. Nitekim Kenneth N. Waltz, güç dengesinin uluslararası ilişkilerdeki en eski,[1] Levy ve Thompson ise güç dengesi kavramının uluslararası ilişkilerdeki "mukaddes" kavramlardan biri olduğunu ileri sürmüştür.[2] Waltz "eğer uluslararası politikanın ayırıcı bir teorisi varsa bunun güç dengesi teorisi",[3] Schweller dengelemenin en sık kullanılan kavram olduğunu,[4] Wohlforth ise hiçbir teorik kavramın disiplinde güç dengesi kadar ne akademik dünyada ne de karar alıcıların ve uygulayıcıların dilinde bu kadar etki yaratmadığını belirtmiştir.[5] Healy ve Stein ise konuya tarihsel bir boyut ekleyerek, güç dengesi çalışmalarının uluslararası ilişkilerin kendisi kadar eski olduğunu vurgulamaktadır. Kautilya'nın kuramsallaştırdığını, Thucydides'in de bir strateji olarak önerdiğini ve ne zaman birden fazla etkileşim içinde olan aktör varsa bu aktörler arasında mutlaka dengelemeye yönelik bir eğilimin de baş gösterdiğini eklemektedir.[6] Healy ve Stein sadece tarihsel değeri açısından değil güç dengesi/dengelemenin "psikolojik" açıdan da bir değer ifade ettiğini ileri sürmektedir. Onlara göre güç dengesi kavramındaki asıl vurgu "denge" üzerinde yoğunlaşmaktadır. Çünkü denge hem rasyonel hem de istikrarlı bir varlığa gönderme yapmaktadır. "Denge" insanın hayatındaki temel arayışlardan biri olarak, bireyin içinde yer aldığı herhangi bir etkileşim ya da grup içerisindeki gerilimin azalması şeklinde yorumlanmaktadır. Nitekim psikologlar da insan tutumlarındaki değişimin temel katalizörünün bilişsel istikrar ya da dengeyle ilişkili olduğuna inanmaktadır.[7]

Disiplinin temel kavramlarından ve dış politikadaki en önemli stratejilerinden biri olan dengeleme stratejisi, Soğuk Savaş'ın sona ermesi, dünya politikasında yaşanan köklü değişimler, çok kutuplu bir uluslararası sistemin şekillenmeye başlaması,[8] güç dengesi

[1] Kenneth N. Waltz, "International Structure, National Force, and the Balance of World Power", *Journal of International Affairs*, Cilt 21, No. 2 (1967), s. 215.

[2] Jack S. Levy, William R. Thompson, "Hegemonic Threats and Great-Power Balancing in Europe, 1495-1999", *Security Studies*, Cilt 14, No. 1, (2005), s. 1.

[3] Kenneth N. Waltz, *Theory of International Politics*, (New York: Random House, 1979), s. 117.

[4] Randall L. Schweller, "Unanswered Threats: A Neoclassical Realist Theory of Underbalancing", *International Security*, Cilt 29, No. 2, (2004), s. 166.

[5] William C. Wohlforth, et al., "Introduction: Balance and Hierarchy in International Systems", Stuart J. Kaufman (der.), *The Balance of Power in World History*, (New York: Palgrave Macmillian, 2007), s. 1.

[6] Brian Healy, Arthur Stein, "The Balance of Power in International History: Theory and Reality", *The Journal of Conflict Resolution*, Cilt 17, No. 1, (1973), s. 34.

[7] *Ibid*., s. 49.

[8] Adam P. Liff, "Whither the Balancers? The Case for a Methodological Reset", *Security Studies*, Cilt 25, No. 3, (2016), s. 424-425.

konusundaki çalışmaların yeterince sistematik şekilde yürütülmemesi,[9] güç dengesine ilişkin tartışmaların yalnızca büyük güçler üzerine odaklanarak diğer güçleri ihmal etmesi[10] gibi nedenlerle pek çok açıdan eleştirilmiştir.[11] Eş zamanlı olarak dengeleme dışında kalan ve yeterince tartışılmayan alternatif stratejilerin de ele alınmasıyla dış politika stratejileri konusundaki literatür görece zenginlik kazanmıştır. Dış politika analizi çalışmalarında dengeleme dışındaki alternatiflerin giderek daha çok tartışılmasında pratikte yaşanan değişimlerin etkisi kadar ittifakın tanımı ve ittifak tesisindeki motivasyonların neler olduğu konusundaki değişim de belirleyici olmuştur.

İttifak Teorisine İlişkin Tartışmalar ve Dengeleme Stratejisi

George Liska, 1968 yılında ittifakı tanımlarken ittifakın bir kimseye ya da bir şeye karşı kurulduğunu ve o şeyin de genelde tehdit olduğunu ifade etmiştir.[12] Disiplinde oldukça sık referans verilen bu tanım, ittifakların tesisinde yegâne motivasyonun dışarıdan gelen tehdit olduğu konusunda yaygın şekilde benimsenmiş bir algı oluşturmuştur. İttifaklar konusunda sıkça referans verilen isimlerden biri olan Glenn H. Snyder'a göre de ittifaklar, devletlerin ittifaka üye olmayan devletlere karşı askeri ya da askeri olmayan gücü kullanmak için kurduğu formel yapılar olarak tanımlanmaktadır. Yine ona göre ittifaklar, ittifakın parçası olmayan devletlere karşı kurulur. İttifaklar ortak düşmana karşı gücü bir havuzda toplamak için tesis edilir yani ittifakın parçası olan devletleri birbirine karşı korumak için kurulmaz.[13] Liska ve Snyder'ın çizdiği çerçeveyi esas alan geleneksel ittifak teorisi, ittifak dışından gelecek tehditleri önlemenin dışında ittifakların, taraf olanlar arasında iş birliğini artırmak, ittifak dışında kalanlarla olan iş birliğini ise azaltmak gibi fonksiyon icra ettiğini de kabul etmektedir.[14]

Devletler ittifaklar vasıtasıyla sadece iş birliği imkânlarını artırmayı amaçlamaz aynı zamanda bir sorununun çatışmaya gitmeden üstesinden gelmek, kapasite artırımını gerçekleştirmek, karşılıklı yardımlaşmayı sağlamak ya da ittifaklar üzerinden temel dış politika çıkarlarını karşılamak gibi amaçları da göz önünde bulundurur.[15] Bu temel amaçların dışında askeri ittifaklar, özellikle ittifakın içinde yer alan devletlerin gelecekteki beklentilerine yönelik bir perspektif sunması açısından da önemlidir. Çünkü bir askeri ittifakın içinde yer alan devletin hangi amaçlarla bu yapının parçası olduğuna ilişkin geleneksel yorumlar, bize devletin dış politika hedefleri açısından güçlü sinyaller verebilir.[16] Askeri ittifaklar, ittifakın dışında kalan

[9] Jack S. Levy, "Balances and Balancing: Concepts, Propositions, and Research Design", John A. Vasquez, Colin Elman (der.), *Realism and the Balancing of Power: A New Debate*, (New York: Prentice Hall, 2003), s. 128-130.

[10] Robert S. Ross, "Balance of Power Politics and the Rise of China: Accommodation and Balancing in East Asia", *Security Studies*, Cilt 15, No. 3, (2006), s. 355-395.

[11] Dengelemeye yönelik eleştiriler ve bu konudaki kapsamlı bir değerlendirme için: Erdem Özlük, "Dengeleme mi Peşine Takılmak mı?: Dış Politika Stratejilerini Yeniden Düşünmek", Yayım Aşamasında.

[12] George Liska, *Nations in Alliance: The Limits of Interdependence*, (Baltimore: Johns Hopkins University Press, 1968), s. 12.

[13] Glenn H. Snyder, *Alliance Politics,* (Ithaca: Cornell University Press, 1997), s. 4.

[14] H. Brooke McDonald, Richard Rosecrance, "Alliance and Structural Balance in the International System: A Reinterpretation", *The Journal of Conflict Resolution*, Cilt 29, No. 1, (1985), s. 60.

[15] Patrick J. McGowan, Robert M. Rood, "Alliance Behavior in Balance of Power Systems: Applying a Poisson Model to Nineteenth-Century Europe", *American Political Science Review*, Cilt 69, No. 3, (1975), s. 859-860.

[16] James D. Fearon, "Signaling Foreign Policy Interests: Tying Hands Versus Sinking Costs", *Journal of Conflict Resolution,* Cilt 41, No. 1, (1997), s. 69.

devletlere ve potansiyel tehdit oluşturabilecek devletlerin saldırgan çizgilerini değiştirmelerine vesile olabilecek bir araç gibi de değerlendirilmektedir.[17]

Bütün bu amaçların ya da önceliklerin dışında ittifaklar zaman zaman önemli sorunların doğuşuna da vesile olabilir. İttifakın tesisinde ve ittifak hayata geçtikten sonra ortaya çıkacak maliyetlerin paylaşılması, kolektif eylem sorunu, kaynakların tahsisi ve ittifak yükümlülüklerinin yerine getirilmemesi gibi temel başlıklar, ittifakların karşılaştıkları en temel sorunlardır. Ayrıca ittifak içindeki devletler arasındaki iletişim zayıfsa, ittifak içindeki en kararlı ve potansiyel olarak saldırgan aktörler, ittifak partnerleri arasında bir çatışmanın çıkmasına yol açabilir. Zayıf iletişim aynı zamanda ittifak dışındaki diğer devletlere de yanlış sinyaller gönderebilir. Thomas J. Christensen'e göre devletler arasındaki farklılık arttıkça (ideolojik ve çıkar olarak) ve sistemdeki veto edebilecek aktör ne kadar çoksa, bu ittifakın, geleneksel ittifak teorisinin ileri sürdüğünün aksine, temel politikalarda bir değişim yaratması o kadar düşük ihtimaldir.[18] İttifak içindeki rekabet ya da bazen düşmanlık ittifakın parçası olan devletlerin davranışlarını şekillendirmektedir. Bu nedenle ittifaklar hem ittifakın parçası olan hem de dışında kalan devletlerin dış politikaları özelinde sonuçlar doğururken aynı zamanda bölgesel ve uluslararası sistemin dinamikleri açısından da bir analiz değeri ihtiva etmektedir.

İttifak teorisinin temelinde yer alan Realist bakış açısına göre ittifaklar, devletin karşılaştığı tehditlerin üstesinden gelmek adına kullanılan bir araçtır. Uluslararası sistem doğası itibariyle anarşik olduğu ve belirsizlik ve aldatma/hile (*cheating*) bu sistemdeki birimlerin davranışlarında belirleyici bir unsur olduğu için ittifaklar, devletin asıl amacı olan güç maksimizasyonu ve/ya güvenlik önceliklerinin karşılanması sürecinde kullanılan bir etkileşim türüdür. Ancak anarşi ve belirsizliğin etkisine rağmen Brett A. Leeds'in yaptığı ampirik çalışma göstermektedir ki ittifakın parçası olan devletler, ittifaka ilişkin taahhütlerini %75 oranında yerine getirmektedir.[19] Leeds, başka bir çalışmasında geriye kalan %25'teki başarısızlığın neden kaynaklandığını da sorgulamaktadır. Ona göre eğer devletler ittifakın yükümlülüklerini yerine getirmemenin maliyetinin düşük olacağı ya da ortaya çıkacak değişimin küçük çaplı olacağı sonucuna varıyorlarsa genellikle taahhütleri yerine getirmekten kaçınmaktadır. Aynı zamanda ittifakın tesis edildiği dönemde geçerli olan ilke ve koşullar önemli ölçüde değişim geçirdiyse de yükümlülükleri yerine getirmekten vazgeçmektedir. Özellikle son durumda devletler kendi çıkarlarını yeniden gözden geçirmenin gerekli olduğuna dair bir inançla politika üretmektedir.[20]

İttifakın tesisi, ittifak içindeki yükümlülükler, ittifak dışında kalan devletlerin ittifaka yönelik değerlendirmeleri, bölgesel ve uluslararası sistemin dinamikleri açısından da bir sonuç üretmektedir. Bu sonuçları daha çok dengeleme ya da güç dengesinin ilkeleri üzerinden değerlendiren Realist çizgiye göre, ittifaklar dengelemeyi sağlayan bir araçtır. Devletler küresel ya da bölgesel olarak göreli güç pozisyonlarını gerçekleştirmek için ittifakları bir araç olarak kullanırlar. Onlara göre devletler dışsal motivasyonlarla ittifak kurarlar çünkü ittifaklar bir şeye karşı kurulur. İttifak kurarak devlet en temelde kapasitesini maksimize etmeye çalışır.[21] Özünde uluslararası sistemin devlet davranışları üzerindeki (sınırlayıcı, zorlayıcı ya da kimi davranışları

[17] Catherine C. Langlois, "Power and Deterrence in Alliance Relationships the Ally's Decision to Renege", *Conflict Management and Peace Science*, Cilt 29, No. 2, (2012), s. 150.

[18] Thomas J. Christensen, *Worse Than a Monolith: Alliance Politics and Problems of Coercive Diplomacy in Asia*, (New Jersey: Princeton University Press, 2011), s. 4-14.

[19] Brett A. Leeds, et al., "Reevaluating Alliance Reliability: Specific Threats, Specific Promises", *Journal of Conflict Resolution*, Cilt 44, No. 5, (2000), s. 687.

[20] Brett A. Leeds, "Alliance Reliability in Times of War: Explaining State Decisions to Violate Treaties", *International Organization*, Cilt 57, No. 4, (2003), s. 803.

[21] Carlo Masala, Alessandro S. Corvaja, "Alliances", Myriam Dunn Cavelty, Thierry Balzacq (der.), *Routledge Handbook of Security Studies*, (London: Routledge, 2016), s. 350.

ödüllendiren) etkilerini açıklamaya çalışan Realist gelenek içinde ayrıcalıklı bir yer tutan dengeleme hem ittifak tesisi hem de devlet davranışları açısından evrensel bir kural gibi algılanmıştır.[22] Ancak Bruce M. Russett'e göre dengeleme, bazı durumlarda devletin çıkarı açısından çok olumlu sonuçlar üreten bir strateji olsa da, kurgusal açıdan dayandığı mantık nedeniyle ve ampirik olarak elde edilen bulgular göstermektedir ki bu strateji ciddi sınırlılıklarla karşı karşıyadır.[23] Zaten Soğuk Savaş sonrası dönemde uluslararası sistemin doğasında yaşanan değişimler de dengeleme stratejisinin sınırlılıklarını açıkça ortaya koymuştur.

1990 sonrası dönem sadece temel bir strateji olan dengelemenin değil aynı zamanda ittifak tesisine yönelik geleneksel bakışın da sorgulanmaya başladığı bir dönemdir. Örneğin F. Gause, 1971-1991 arasını kapsayan dönemde Ortadoğu ülkelerini referans alarak yaptığı analizle ittifakların tesisinde belirleyici olan tehdit konusunu farklı bir çizgide değerlendirmektedir. Ona göre yaygın şekilde kabul edildiği üzere, "ittifaklar bir tehdide karşı kurulur" önermesi pek çok açıdan başka soruların da sorulmasına yol açmaktadır. Ona göre ittifakların tehdide karşı kurulduğu konusundaki sıkça dile getirilen bu argümanlar, tehdidin nasıl tanımlandığı ve nasıl öncelendiği konusunu genellikle ihmal etmiştir. Çalışmasında bir tehditle karşılaştığı zaman devletin bunu nasıl önceledeğini Suudi Arabistan, Ürdün ve Suriye örnekleri üzerinden analiz eden Gause'ye göre, bu devletler sanılanın aksine gücün karşı blokta toplanması, coğrafi yakınlık ve saldırma kapasitesi gibi faktörler[24] üzerinden değil kendi rejimlerine ve ülke içi istikrarlarına yönelik dışarıdan bir ideolojik ve siyasal tehdit yöneldiği zaman ittifak tesis etmeyi tercih etmektedirler.[25] Dan Reiter de ittifak tesisinde tehdit faktörünün temel belirleyici olduğu konusundaki tespitleri eleştirerek, ittifakların analizinde "öğrenme" (*learning*) sürecinin önemine ağırlık vermektedir. Ona göre devletler bir ittifakın parçası olurken tarihsel deneyimlerini esas faktör olarak göz önünde bulundurmaktadır. Güç dengesi teorisinin ileri sürdüğü gibi dengeleme ya da tehdit düzeyinden daha çok devletlerin geçmişteki deneyimleri ittifak tesisinde belirgin bir rol oynamaktadır.[26]

İttifakların tesisinde belirleyici olan yegâne faktörün ittifak dışından kaynaklanan tehdit olmadığı konusundaki tespitleri eleştiren Gause ve Reiter aslında eleştirilerinin merkezine yine dışarıdan gelen tehdidi alarak bir analiz yapmaktadır. Bu anlamda geleneksel bakış açısından sadece tehdidin önceliği ve tanımı konusunda ayrılmaktadırlar. Ancak hem dünya politikasında son çeyrek asırdır yaşanan değişimler hem de alternatif stratejilerin giderek daha çok çalışılmasıyla ittifak formasyonunda ittifak dışından gelen tehdidin tek başına belirleyici olduğu algısı değişmeye başlamıştır. Aynı şekilde ittifak davranışını şekillendiren en yaygın motivasyonun dengeleme olduğu konusundaki tespitler de eleştirilmeye başlanmıştır. Soğuk Savaş'ın sona ermesi ve uluslararası ilişkilerin doğasında yaşanan köklü değişimlerle birlikte dengeleme dışındaki "peşine takılmak (*bandwagoning*), sorumluluğu başkasına devretmek (*buck-passing*), korunmak (*hedging*), saklanmak (*hiding*), yatıştırmak (*accommodating/appeasing*), bedavacılık (*free-riding*), prangalanmak (*chain-ganging*), tasmayı gevşetmek (*leash-slipping*)", vb. gibi diğer alternatifler de giderek daha çok

[22] Jack S. Levy, William R. Thompson, "Balancing on Land and at Sea: Do States Ally against the Leading Global Power?", *International Security*, Cilt 35, No. 1, (2010), s. 40.

[23] Bruce M. Russett, "Components of an Operational Theory of International Alliance Formation", *Journal of Conflict Resolution*, Cilt 12, No. 3, (1968), s. 286.

[24] Gause, bu tespitiyle, Walt'un "tehdit dengesi teorisi" olarak adlandırılan çizdiği çerçevedeki faktörlere gönderme yapmaktadır. Stephen M. Walt, "Alliance Formation and the Balance of World Power", *International Security*, Cilt 9, No. 4, (1985), s. 15-18.

[25] F. Gregory Gause, "Balancing What? Threat Perception and Alliance Choice in the Gulf", *Security Studies,* Cilt 13, No. 2, (2003), s. 273-274.

[26] Dan Reiter, *Crucible of Beliefs: Learning, Alliances, and World Wars*, (Ithaca: Cornell University Press, 1996), s. 3.

tartışılmıştır. Bu stratejiler arasında en az referans verilenlerden biri "bağlamak" (*tethering*) stratejisidir. Bu çalışma, bu stratejinin anlamını, dış politika analizi ve ittifak teorisi açısından önemini ele almaktadır. Aynı zamanda bu çalışma bağlamak stratejisinin devlet davranışları ve ittifak ilişkileri için ne ifade ettiği, hangi şartlar altında bu stratejinin açıklayıcı bir güce sahip olduğu ve hangi şartlarda başarılı sonuçlar üretemeyeceğini tartışmaktadır. Tüm bu tartışmaların anlaşılması açısından Türkiye ve Rusya arasındaki son dönemdeki ilişkilerde Suriye'deki iç savaşa yönelik politika farklılığından kaynaklanan sorunlar ve bu çerçevede biçimlenen ilişkiler iyi bir örnek olay niteliğindedir. Bağlamak stratejisi, iki ülke arasında "uçak krizi" sonrası yeniden normalleşmeye başlayan ilişkilerin analizi açısından da iyi bir çıkış noktası olarak kullanılabilecek niteliklere sahiptir.

Bağlamak Stratejisi (Tethering) ve İttifak Formasyonu

Bağlamak stratejisi, özelde dünya politikasında devletlerin ittifak tesis etmelerinde belirleyici olan ve ittifak davranışlarını etkileyen alternatif stratejilerden biri olması ve daha genelde ittifak teorisine geleneksel çizginin dışında bir boyut getirmesi anlamında önem arz etmektedir. Bağlamak stratejisi, devletlerin neden bir ittifakın parçası olduğu konusundaki başta dengeleme ve peşine takılmak stratejisi olmak üzere diğer stratejilerin geliştirdiği çerçeveden tamamen farklı bir perspektiften konuya yaklaşmaktadır. Diğer stratejiler büyük oranda ittifak tesisini, ittifak dışında kalan devletlerin pozisyonları üzerinden değerlendirirken bağlamak stratejisi bizzat ittifak içindeki devletlerin birbirine karşı pozisyonları üzerinden bir analiz yapmaktadır. Bu stratejiyi dış politika analizi çalışmaları açısından formüle ederek literatüre kazandıran kişi Patricia A. Weitsman'dır. Weitsman, ilk olarak 1997 yılında yaptığı çalışmayı, 2004 yılında geliştirerek ittifakların tesisine ilişkin tartışmalara ciddi bir katkı yapmıştır.

Weitsman'a göre bağlamak stratejisi en temelde, geleneksel ittifak teorisinin argümanlarıyla örtüşmeyecek şekilde, birbirini tehdit eden devletlerin neden birbiriyle ittifak tesis ettiği sorusuna yanıt aramaktadır. 1939 yılında hayata geçirilen Almanya ve Sovyetler Birliği arasındaki "Saldırmazlık Antlaşması" (Nazi-Sovyet Paktı) gibi tarihsel örneklerde olduğu gibi benzer nitelikteki ittifakların tesisinde belirleyici olan motivasyonların neler olduğunu da sorgulamaktadır. Bağlamak stratejisi, Weitsman'ın tabiriyle, en özet haliyle "dostlarını yakın tut, düşmanını daha da yakın tut" sloganının bir tezahürüdür. Weitsman'a göre devletlerin birbirlerinden tehdit algılamalarına rağmen, bu tehdidi dengelemek ya da peşine takılmak stratejisiyle tehdidin üstesinden gelmek yerine bağlamak stratejisine başvurmalarının ana nedeni, tehdit algıladıkları tarafı kontrol etmeye çalışmaktır. Bununla birlikte bağlamak stratejisinin başarılı olabilmesi için tarafların karşılıklı olarak birbirinden algıladıkları tehdit düzeyinin çok yüksek olmaması gerektiğini de vurgulayan Weitsman'a göre, bu strateji makul düzeydeki tehdit durumlarında işlevseldir. Devletler bu stratejiye göre, aslında karşılıklı antipatiyle motive olarak ittifak tesis ederler. Bağlamak stratejisi, taraflar arasında kısa dönemde çatışmanın azalması noktasında bir fonksiyon icra edebilir. Başka bir ifadeyle bu stratejinin uzun dönemde çatışma yönetimi açısından geçerli olduğunu ileri sürmek mümkün değildir. Sadece kısa dönemde çatışmaların çözümü açısından değil aynı zamanda taraflar arasındaki iş birliğinin artması açısından da bağlamak stratejisinin bir değeri vardır.[27]

Bağlamak stratejisinin genel esaslarını ve hangi koşullarda başarılı sonuçlar üretebileceğine ilişkin genel çerçeveyi 2004 yılında yaptığı çalışmada çizen Weitsman, başka bir çalışmasında da, bağlamak stratejisinin taraflar arasındaki tehdidi nötralize etmesi açısından da bir katkısı olacağını eklemektedir. Ona göre bu tür ittifaklarla taraflar, aralarındaki şeffaflığı artırmayı amaçlamaktadır. Bu motivasyonla tesis edilecek bir ittifakla taraflar muhtemel bir

[27] Patricia A. Weitsman, *Dangerous Alliances: Proponents of Peace, Weapons of War*, (Stanford: Stanford University Press, 2004), s. 18-21.

çatışmayla birbirine verebilecekleri zararın maliyetini artırmayı ve böylelikle çatışma ihtimalini kısa dönemde düşürmeyi de hedeflemektedir. Diğer tüm ittifak türlerinde olduğu üzere, bağlamak stratejisiyle kurulan ittifaklar taraflar arasında iş birliğini daha mümkün ve daha ucuz hale getirmek amaçlarını da göz önünde bulundurmaktadır.[28]

Weitsman, bağlamak stratejisini başta dengeleme ve peşine takılmak stratejileri olmak üzere diğer alternatiflerle de karşılaştırmaktadır. Ona göre bir devlet tehditle karşılaştığı zaman genellikle kabul edildiği üzere basitçe dengeleme ya da peşine takılmak stratejisine uygun politikalar üretmek yerine bazen tehdit kaynağıyla uzlaşacak şekilde politikalar üretebilir. Bu anlamda bağlamak stratejisi minimum düzeyde yakın bir silahlı çatışma riskini savuşturmak, maksimum düzeyde de taraflar arasındaki iş birliğini artırmak ve karşılıklı güveni temin etmek gibi seçenekleri bünyesinde barındırmaktadır.[29] Ona göre bağlamak stratejisi özellikle odağında tehdidi yatıştırmak değil tehdidi yönetmek yattığı için peşine takılmak stratejisinden ayrılmaktadır. Ayrıca bağlamak stratejisindeki taraflar, sahip oldukları kapasite açısından büyük oranda birbirine yakın düzeyde olduğu için peşine takılmak stratejisini tercih etmeleri daha düşük bir ihtimaldir. Bu anlamda tarafların birbirlerine yönelik tehdit düzeyleri peşine takılmak stratejisinde olduğu gibi asimetrik değil karşılıklı olacaktır ki zaten birbirine karşıt tarafların ittifak tesis etme motivasyonları da bu tehdit düzeyinden ve tehdidin niteliğinden kaynaklanmaktadır.[30]

Weitsman'ın genel olarak bu esaslara dayalı olarak çizdiği çerçeve literatürde giderek daha çok tartışılmaya başlanmış ve ittifak tesisine yönelik geleneksel bakışa dair geliştirilen eleştirilerle bağlamak stratejisi konusundaki çalışmalar zenginleşmiştir. Örneğin Steve Chan, Doğu Asya politikaları özelinde ABD ve Çin arasındaki ilişkileri analiz ettiği çalışmasında ittifakların yalnızca dengeleme motivasyonuyla kurulmadığını, ittifak üyelerinin dışarıdan ziyade kendi aralarında daha çok tehdit algıladıkları için ittifak kurduklarını vurgulamaktadır.[31] Neorealist bakışın ittifakların tesisine dair temel motivasyon olarak kabul ettiği kapasitenin dağılımının yarattığı etki yerine bağlamak stratejisine dayalı ittifaklar devletlerin daha bağımsız politikalar üretebileceklerine ilişkin bir çerçeve de sunmaktadır.[32] Bağlamak stratejisinin taraflar arasındaki iş birliği imkânlarını kısa dönemde geliştireceğini ileri süren Michaela Mattes ve Greg Vonnahme, bu stratejinin taraflar arasındaki bütün farklılıkları ortadan kaldırmak gibi bir işlevi olmadığını ve fakat çatışmaları önlemek açısından bir katkısı olacağını eklemektedir.[33] Benzer şekilde Rebecca Perkins de, bağlamak stratejisine uygun şekilde ittifak tesis eden tarafların aralarındaki çatışma ihtimalini düşürmeyi ve karşılıklı güveni artırmayı amaçladıklarını not etmektedir. Tarihsel olarak, Almanya, Rusya ve Avusturya-Macaristan İmparatorlukları arasında tesis edilmiş "Üç İmparatorlar Ligi"nin (*League of the Three Emperors*) bu stratejiye verilecek en iyi örneklerden biri olduğunu ileri süren Perkins'e göre, 1950 yılında Çin-SSCB Antlaşması (*Sino-Soviet Treaty of Friendship, Alliance and Mutual Assistance*) ya da Birinci Dünya Savaşı öncesinde kurulan Üçlü Antant da (*Triple Entente*) olduğu gibi bu stratejiye bağlı kurulan ittifakların bazen bir çeşit dengeleme işlevi

[28] Patricia A. Weitsman, *Waging War: Alliances, Coalitions, and Institutions of Interstate Violence*, (Stanford: Stanford University Press, 2012), s. 31.

[29] Patricia A. Weitsman, "Alliance Cohesion and Coalition Warfare: The Central Powers and Triple Entente", *Security Studies*, Cilt 12, No. 3, (2003), s. 82-83.

[30] Patricia A. Weitsman, "Intimate Enemies: The Politics of Peacetime Alliances", *Security Studies*, Cilt 7, No. 1, (1997), s. 157.

[31] Steve Chan, *Looking for Balance: China, the United States, and Power Balancing in East Asia*, (Stanford: Stanford University Press, 2012), s. 73.

[32] Ronald R. Krebs, "The Worst of Enemies, the Best of Allies", *International Studies Review*, Cilt 6, No. 3, (2004), s. 496-497.

[33] Michaela Mattes, Greg Vonnahme, "Contracting for Peace: Do Nonaggression Pacts Reduce Conflict?", *The Journal of Politics*, Cilt 72, No. 4, (2010), s. 926.

görebileceğini ileri sürmektedir. Ona göre 1939 Nazi-Sovyet Paktı örneğindeki gibi bazı durumlarda bağlamak stratejisi taraflar arasındaki gerilimi azaltma açısından başarılı sonuçlar üretemese de diğer örneklere bakıldığında kısa dönemli olsa da çatışma riski azalmıştır.[34]

Bağlamak stratejisinde devletler, doğrudan karşı karşıya gelmekten ziyade dış politikaları açısından başka seçeneklerin de olduğunu göz önünde bulundurarak ittifak tesis etmektedirler. Bu strateji sadece çatışma ihtimalini düşürmez aynı zamanda taraflar arasındaki rekabeti de azaltır. Zaten bağlamak stratejisi, diğer ittifak formasyonu motivasyonlarından farklı olarak, doğrudan tehdit ve çıkar çatışmalarının olduğu durumlarda anlam ifade etmektedir. Bu stratejiye bağlı kurulan ittifaklar, ittifakın parçası olan devletlerin birbirine karşı yeni ittifakların içinde yer almasının da önüne geçmektedir. Örneğin "Üç İmparatorlar Ligi"nde Almanya, Rusya'nın Avusturya-Macaristan'ı Almanya'ya karşı provoke etmesinden endişe etmiş ve bağlamak stratejisiyle aynı ittifakın içine çekerek buna engel olmaya çalışmıştır.[35] Yine aynı şekilde İtalya'nın Birinci Dünya Savaşı öncesinde Almanya ve Avusturya-Macaristan ile ittifak tesis etmesi de bağlamak stratejisinin bir örneğidir. Aynı ittifakın içinde yer alan Avusturya-Macaristan aslında İtalya'yı bir tehdit olarak görmüş ve hatta hükümet hem İtalya hem de Sırbistan'a yönelik eş zamanlı bir savaş planı bile hazırlamıştır.[36] Bu tip tarihsel örneklerde de görüleceği üzere ittifaklar sadece kapasite artırımı için kullanılan bir araç değil, ittifakın parçası olan taraflar arasındaki çatışmanın yönetimi, taraflar arasındaki uzlaşmanın sağlanması ve bazı durumlarda tarafların sınırlandırılması açısından da etkili sonuçlar üretecek bir araçtır.[37] 1815 yılında Avusturya-Macaristan, Rusya ve Prusya arasında kurulan "Kutsal İttifak" (*Holy Alliance*) ittifakların sadece dış tehdide yönelik kapasite artırımı için değil ittifak içindeki tarafların sınırlandırılması adına kurulduğunun en somut örneklerinden birini teşkil etmektedir.[38]

Bağlamak stratejisinin tarafları sınırlandırma, çatışma yönetimi, iş birliği ve karşılıklı güveni artırma ve rekabeti azaltmaya yönelik "olumlu" işlevlerine rağmen bazı sınırlılıkları olduğunu da not etmek gerekmektedir. Nitekim Weitsman'ın kendisi bile "her ne kadar bağlamak stratejisiyle inşa edilen ittifaklar, taraflar arasında tehdidi azaltsa da oluşan ittifakın bölgesel ve uluslararası sistem ölçeğinde diğer devletleri daha çok tehdit edebileceğini" kabul etmektedir. Bu durumu "ittifak paradoksu" olarak adlandıran Weitsman'a göre bu tür ittifaklar savaş ihtimalini artırmaktadır.[39] Ancak bu paradoksun sadece bağlamak stratejisi temelinde gerçekleştirilen ittifaklar için geçerli olmadığını da eklemek gerekmektedir. Başka bir ifadeyle bağlamak stratejisiyle kurulan ittifaklar kadar bu strateji dışındaki motivasyonlarla tesis edilen ittifakların da çatışmaya yol açma ihtimali azımsanamayacak kadar yüksektir.[40] Geleneksel olarak ittifakların amacı barış, güvenlik ve istikrarı tesis etmek adına diğer güçleri dengelemek

[34] Rebecca Perkins, "Alliances", Richard J. Samuels (der.), *Encyclopedia of United States National Security*, (California: Sage, 2006), s. 19.
[35] Jeremy Pressman, *Warring Friends: Alliance Restraint in International Politics*, (Ithaca: Cornell University Press), 2008, s. 8.
[36] Gregory D. Miller, *The Shadow of the Past: Reputation and Military Alliances before the First World War*, (Ithaca: Cornell University Press, 2012), s. 117-118.
[37] Paul W. Schroeder, "Alliances, 1815-1945: Weapons of Power and Tools of Management", Klaus Knorr (der.), *Historical Dimensions of National Security Problems*, (Kansas: University Press of Kansas, 1976), s. 227-262. Ayrıca bakınız. Andrew G. Long, et al., "Allying for Peace: Treaty Obligations and Conflict between Allies", *The Journal of Politics*, Cilt 69, No. 4, (2007), s. 1115-6.
[38] Dominic Tierney, "Does Chain-Ganging Cause the Outbreak of War?", *International Studies Quarterly*, Cilt 55, No. 2, (2011), s. 290.
[39] Patricia A. Weitsman, "Alliances", Keith Dowding (der.), *Encyclopedia of Power*, (California: Sage, 2011), s. 15.
[40] Daniel Y. Chiu, "International Alliances in the Power Cycle Theory of State Behavior", *International Political Science Review*, Cilt 24, No. 1, (2003), s. 125.

olarak tarif edilmiştir. Oysaki Levy ve Vasquez'in yaptığı tarihsel analiz ortaya koymaktadır ki ittifaklar devletler tarafından genelde savaştan önceki son durak olarak değerlendirilmektedir.[41] Barış, güvenlik ve istikrar temini için kurulan ittifaklar daha çok çatışmaya yol açmaktadır. Levy'e göre 1495'ten beri (19. yüzyılda tesis edilen ittifaklar hariç olmak üzere) ittifakların neredeyse yarısı bir savaşla sonuçlanmıştır.[42] Yine Gibler ve Vasquez'e göre bir ittifakın gelecek beş yılda savaşa yol açma ihtimali yaklaşık %40 düzeyindedir.[43] Bu nedenle bağlamak stratejisiyle kurulmuş ittifakları çatışma öncesi bir süreç olarak değerlendirmek çok doğru bir yaklaşım olmayacaktır. Ancak özellikle ittifak teorisi içindeki tartışmalara bakarak taraflar arasındaki ideolojik farklılaşma başta olmak üzere farklılaşma oranı arttıkça ittifakın başarılı sonuçlar üretme ihtimalinin düşeceği ilkesini de göz ardı etmemek gerekmektedir. Nitekim Mark L. Haas'a göre ideolojik bağlam her şeyden önce karar alıcıların tehdit tanımlama biçimlerini ve devletin güvenlik önceliklerini belirlemek açısından oldukça önemli faktörlerden biridir. İdeolojik farklılık, tarafların çıkarlarının birbiriyle örtüşme ya da çatışma düzeylerini[44] ve doğal olarak da ittifakın başarı oranını etkilemektedir.

Bağlamak stratejisine dair bu teorik tartışmaları ve daha çok tarihsel örnekler üzerinden test edilen bu yaklaşımın açıklama gücünü en iyi ölçebileceğimiz örneklerden biri Türkiye ve Rusya ilişkilerinin son dönemdeki seyridir. Bu nedenle takip eden bölümde öz olarak Weitsman'ın alt yapısını şekillendirdiği bu yaklaşımın Türkiye ve Rusya ilişkilerini analiz etmek açısından hangi noktalarda geçerli olduğu ve özellikle "düşürülen uçak krizi" sonrası ilişkilerdeki normalleşme sürecinin bu strateji üzerinden okunup okunamayacağı değerlendirilmiştir.

Türkiye ve Rusya İlişkileri: Sorunlar, Tehditler ve İş Birliği İmkânları

Soğuk Savaş döneminde farklı kutuplarda yer alan Türkiye ve Rusya arasındaki ilişkiler, Soğuk Savaş'ın sonuyla birlikte yapısal anlamda büyük bir değişim geçirmiş ve yeni dönem, iki ülke arasındaki ilişkilerin güçlenmesi noktasında da yeni imkanların doğuşuna vesile olmuştur.[45] Soğuk Savaş'ın sona ermesini müteakip ilk dönemde zaman zaman iki ülke ilişkilerinde belirsizlik hâkim olsa da 2000'li yılların başından itibaren ekonomik ve siyasal anlamda ilişkiler gelişmeye başlamıştır. Suriye'de iç savaşın patlak verdiği 2011 yılına kadar küresel ölçekte yükselen güçler arasında sıralanan Rusya ve Türkiye Ortadoğu, Kafkasya ve Karadeniz bölgesinde etkin birer aktör olarak rol oynamışlardır.[46]

Türkiye ve Rusya ilişkilerinin son çeyrek asrını değerlendiren Öniş ve Yılmaz'a göre bu süreci iki farklı aşamaya ayırarak analiz etmek gerekmektedir. Onlara göre ilk aşama ekonomik alandaki önemli bir iş birliğiyle karakterize edilebilir. Taraflar arasındaki ticaret kapasitesinin sürekli artan bir ivme izlemesi bu aşamanın somut bir göstergesidir. İkinci aşama ise giderek artan ekonomik ve diplomatik iş birliğine rağmen göz ardı edilemeyecek kadar çatışma potansiyeli içeren alanların varlığıyla ilişkilendirilebilir. Başta Rusya'nın hala ana etki alanı

[41] John A. Vasquez, *The War Puzzle*, (Cambridge: Cambridge University Press, 1993), s. 171.
[42] Jack S. Levy, "Alliance Formation and War Behavior: An Analysis of the Great Powers, 1495-1975", *Journal of Conflict Resolution*, Cilt 25, No. 4, (1981), s. 598.
[43] Douglas M. Gibler, John A. Vasquez, "Uncovering the Dangerous Alliances, 1495-1980", *International Studies Quarterly*, Cilt 42, No. 4, (1998), s. 785. Ayrıca bakınız. Douglas M. Gibler, "Alliances That Never Balance: The Territorial Settlement Treaty", *Conflict Management and Peace Science*, Cilt 15, No. 1, (1996), s. 75-97.
[44] Mark L. Haas, "Ideology and Alliances: British and French External Balancing Decisions in the 1930s," *Security Studies,* Cilt 12, No. 4, (2003), s. 35-36.
[45] Toni Alaranta, "Turkey's New Russian Policy: Towards A Strategic Alliance", *FIIA Briefing Paper*, No. 175, (2015).
[46] Emre Erşen, "The Regional Dimension of Turkish-Russian Relations: From Crisis to Normalization", http://risingpowersproject.com/regional-dimension-turkish-russian-relations/ (erişim: 13 Kasım 2016)

olarak gördüğü Orta Asya'da bağımsızlığını yeni kazanan Türki Cumhuriyetler ve Türkiye arasındaki ilişkiler olmak üzere, iki ülke içindeki etnik ya da azınlık temelli çatışmalara tarafların bakışı gibi sorunlar da bu dönemi şekillendirmiştir.[47] Eş zamanlı olarak hem çatışma potansiyeli içeren başlıkların varlığı hem de giderek artan ekonomik ve siyasal ilişkiler son çeyrek asırda iki ülke ilişkilerini etkilemiştir. Özellikle Rusya'nın önce 2008 yılında Gürcistan'a ve daha sonra da 2014 yılında Ukrayna'ya yönelik müdahalelerine bir NATO üyesi olarak Türkiye, müttefiklerine oranla daha düşük düzeyde bir reaksiyon göstermiştir.[48] Hatta Rusya'nın Gürcistan'a müdahale ettiği 2008 yılında Türkiye, Rusya'nın da içinde yer alacağı bir "Kafkasya İstikrar ve İşbirliği Platformu" kurulması konusunda öneride bulunmuş, Platform kurumsallaşma konusunda somut adımlar atsa da Rusya'nın olumsuz tavrı nedeniyle hayata geçirilememiştir.[49]

Rusya'nın Kafkasya ve Karadeniz'deki müdahaleleri iki ülke arasındaki ilişkiler açısından büyük bir gerilime dönüşmemiş ve hatta Ukrayna müdahalesi sonrası Batı dünyasının uyguladığı yaptırımları aşmak adına Rusya, Türkiye ile olan yakın iş birliğini bir fırsat olarak değerlendirmeye çalışmıştır. Nitekim Aralık 2014'te Rusya Devlet Başkanı Vladimir Putin'in Türkiye ziyareti sırasında kamuoyuyla paylaşılan "Türk Akımı Projesi", Rusya'nın maruz kaldığı yaptırımlara yönelik geliştirdiği reaksiyoner bir hamle olarak değerlendirilebilir. Çünkü bu projenin, Güney Akım Projesi'nin iptal edilmesi sonrası hayata geçirilmesi öngörülmüştür.[50] Bununla birlikte iki ülke arasındaki ilişkilerin özellikle enerji politikaları açısından yapıcı ve verimli sonuçlar ürettiği süreçte eş zamanlı olarak büyük bir sorun da patlak vermiştir. 2011 yılında başlayan Suriye'deki iç savaşın 2015 yılında aldığı hal, Gürcistan ve Ukrayna krizleriyle kıyaslandığında iki ülke ilişkilerinde çok daha büyük bir sorun olarak patlak vermiştir. İç savaşın başından beri Suriye'deki rejimi destekleyen Rusya, Eylül 2015'ten itibaren askeri anlamda da desteğini net bir şekilde göstermeye başlamıştır.[51] Suriye'de rejim güçlerinin 2015 yılından itibaren zemin kaybetmeye başlamasıyla, Rusya politik ve ekonomik desteğini açıkça askeri araçlarla da güçlendirmiştir. Rusya'nın Suriye'deki askeri varlığı, Ukrayna krizi sonrası Batı dünyasının izole etmeye çalıştığı Rusya'nın bir hamlesi olarak da görülebilir.[52] Yine aynı dönemde Batı dünyasının İran ile nükleer kriz konusunda da anlaşmaya varması ve İran'a uygulanan yaptırımların aşama aşama kaldırılması Rusya'nın Suriye'deki askeri varlığını tetiklemiştir. Soğuk Savaş sonrası kendi bölgesi dışında ilk defa askeri bir müdahalede bulunan Rusya, aktif olarak Suriye'deki iç savaşın önemli bir oyuncusu haline dönüşmüştür.[53]

Rusya'nın Suriye'deki askeri varlığı ve bu çerçevede gerçekleştirdiği operasyonların hedefi Ekim 2015 tarihinde Türkiye ve Rusya arasındaki gerilimin başka bir boyuta taşınmasına yol açmıştır.[54] Nitekim çok kısa bir süre sonra da Soğuk Savaş dönemindeki krizlerden bile daha derin bir krize dönüşecek uçak düşürme hadisesi patlak vermiştir. 24 Kasım 2015 Salı

[47] Ziya Öniş, Şuhnaz Yılmaz, "Turkey and Russia in a Shifting Global Order: Cooperation, Conflict and Asymmetric Interdependence in a Turbulent Region", *Third World Quarterly*, Cilt 37, No. 1, (2016), s. 6.
[48] Öniş, Yılmaz, a.g.e, s. 13.
[49] Mitat Çelikpala, "Türkiye ve Kafkasya: Reaksiyoner Dış Politikadan Proaktif Ritmik Diplomasiye Geçiş", *Uluslararası İlişkiler*, Cilt 7, No. 25, (2010), s. 108.
[50] Erdal T. Karagöl, Mehmet Kızılkaya, "Rusya-AB-Türkiye üçgeninde Türk Akımı", *SETA Perspektif*, Sayı 105, (2015), s. 3.
[51] Lerna Yanık, "Keep(ing) Calm and Carry(ing) on Business? Turkey-Russia Relations, as Seen from Turkey", *Turkish Review*, Cilt 5, No. 5, (2015), s. 366-375.
[52] Mark N. Katz, "Russian Intervention in the Syrian Civil War", *Russian Analytical Digest*, No. 175, (16 Kasım 2015), s. 2-3.
[53] Alexander Shumilin, "Russia's Diplomacy in the Middle East: Back to Geopolitics", *Russie.Nei.Visions*, No. 93, (Mayıs 2016), s. 25.
[54] Yanik, a.g.e., s. 366-375.

günü Türkiye, hava sahasını ihlal ettiği gerekçesiyle, bir Rus savaş uçağını Hatay, Yayladığı bölgesinde (Suriye sınırında) düşürmüştür. Rusya'nın Suriye'de aktif olarak hava operasyonlarında başladığı andan beri birçok kez (örneğin 3 Ekim 2015 tarihinde) Türkiye hava sahasını ihlal etmeye devam etmesi 24 Kasım'da Türkiye'nin müdahalesiyle sonuçlanmıştır. Uçağın askeri bir uçak olması, Türkiye'nin farklı kanallardan da teyit edildiği üzere ilgili uçağı defalarca ikaz etmesi ve bu uyarılara karşılık verilmemesi, Türkiye'nin Suriye'deki iç savaş nedeniyle algıladığı tehdit düzeyi, benzer ihlallerin daha önce de yapılmış olması ve Türkiye'nin hava sahasının Türkiye'nin belirlediği angajman kurallarının çok ötesine geçerek ihlal edilmesi uçağa müdahaleyi bir anlamda zorunlu kılmıştır.[55]

Uçak düşürme hadisesinden sonra iki ülke ilişkileri Soğuk Savaş dönemini anımsatacak şekilde derin bir krizin içine girmiş ve Rusya özür ve tazminat talepleri karşılanmadığı sürece ilişkilerin normalleşmesinin mümkün olmadığını dile getirmiştir. Özür ve tazminat talebindeki ciddiyetini göstermek adına da bir dizi yaptırımı yürürlüğe sokmuştur. Rusya'nın Türkiye'nin kendi vatandaşları için güvenlik açısından sorunlu olduğunu açıklaması, pek çok Rus turizm şirketinin Türkiye turlarını iptal ettiğini ilan etmesi, 1 Ocak 2016 tarihinden itibaren geçerli olan Türkiye'den ihraç edilen bazı ürünlerin yasaklanmasına ilişkin kararnamenin imzalanması, askeri ilişkilerin dondurulması ve karşılığında da Türkiye'nin Türk Akımı Projesi'ni askıya aldığını duyurmasıyla iki ülke arasındaki ilişkiler gerilmiştir.[56] Rusya ayrıca hem Suriye'ye S-400 hava savunma sistemini transfer etmiş hem de PKK terör örgütüyle açık bir şekilde bağı olan YPG/PYD ile olan ilişkilerini güçlendirmiştir. Türkiye bu süreçte ABD öncülüğündeki DEAŞ ile mücadele çerçevesinde tesis edilen koalisyona destek verecek Suriye üzerindeki uçuşlarını da durdurmak zorunda kalmıştır. Aynı dönemde Rusya, Ermenistan'daki askeri varlığını da artırmış ve Türkiye'nin bir diğer komşusu olan Irak'taki askeri varlığını geri çekmesi konusunda Irak üzerinden Türkiye'ye baskı yapmaya başlamıştır.[57]

Rusya'nın 24 Kasım 2015 sonrası dönemde askeri, diplomatik ve siyasal olarak Türkiye'yi "köşeye sıkıştırmaya" yönelik bu adımların ekonomik anlamda da derin yansımaları olmuştur. Nitekim 2005 yılında 15,2 milyar dolar olan iki ülke arasındaki dış ticaret hacmi uçak krizi öncesi 35 milyar dolar düzeyine ulaşmıştır. Ancak gıda sektörü başta olmak üzere çeşitli sektörlerde Türkiye'den Rusya'nın satın aldığı mallara yönelik kısıtlamalar, turizm sektöründe Türkiye'ye yönelik tur ve charter uçuşların iptal edilmesi, vizesiz seyahat uygulamasının kaldırılması, şirketlere Türkiye vatandaşı personel alınmaması, inşaat ve taahhüt işlerinde yaşanan zorluklar ve iptaller iki ülke arasındaki ticaret hacminin daralmasına da yol açmıştır.[58]

Uçak krizi sonrası donmuş durumda olan ilişkiler 27 Haziran 2016 tarihinde Türkiye'nin uçak düşürme hadisesinden duyduğu üzüntüyü Rusya ile paylaştığını belirttiği mektup sonrası yeniden normalleşme sürecine girmeye başlamıştır. Gürcistan ve Ukrayna müdahaleleri sonrası kendisini siyasi bir tecridin içinde hisseden Rusya için Türkiye, jeopolitik değer ve enerji politikaları açısından olduğu kadar Rusya'nın Batı'ya açılan önemli kapılarından biri durumundadır.[59] Benzer şekilde Türkiye de özellikle 15 Temmuz darbe girişimi sonrası Batı

[55] Bu konuda ayrıntılı değerlendirme için bakınız. Erdem Özlük, "Türkiye ve Rusya Arasındaki Uçak Krizi ve 'Özür' Meselesi", *ORSAM Bölgesel Gelişmeler Değerlendirmesi*, No. 35, (Aralık 2015), s. 1-12.

[56] *Ibid*., s. 10.

[57] Emre Erşen, "The Regional Dimension of Turkish-Russian Relations: From Crisis to Normalization", http://risingpowersproject.com/regional-dimension-turkish-russian-relations/ (erişim: 13 Kasım 2016)

[58] Ahmet O. Demir, Ali Çınar, "Politik İstikrarsızlığın Ekonomik Etkileri: 24 Kasım Sonrasında Türkiye-Rusya Ekonomik İlişkileri", *İstanbul Ticaret Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Yıl 15, No. 29, (2016), s. 311-323.

[59] Filippos Proedrou, "Why Russian Gas Diplomacy Fails: The Geopolitics-Energy nexus in Ukraine and Turkey", *Asia Europe Journal*, Ağustos, 2016, s. 15.

dünyasıyla yaşadığı sorunlar nedeniyle izole edildiğine inanmaktadır.[60] Bu inanç iki ülkeyi birbirine daha çok yakınlaştırmaya başlamıştır. Nitekim 27 Haziran'daki mektubun hemen ardından 15 Temmuz darbe girişimi sonrasında Batı dünyasından beklediği desteği bir türlü bulamayan Türkiye, Rusya'nın ortaya koyduğu tavrı resmi söylemde sürekli örnek olarak göstermektedir. İlişkilerin normalleşme seyrine girmesiyle önce 9 Ağustos 2016'ta St. Petesburg'da daha sonra da 10 Ekim 2016'da İstanbul'da taraflar bir araya gelmiştir. Her iki görüşmede de başta Suriye iç savaşı, enerji politikaları, Türkiye'nin başlattığı Fırat Kalkanı Operasyonu, terörle mücadele ve ilişkilerin 24 Kasım 2015 öncesi seyrini yeniden yakalamak konusunda tarafların pek çok başlıkta anlaştığı bilgisi kamuoyuyla paylaşılmıştır.

İlişkilerin normalleşme seyrine girdiği süreçte Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan, 24 Kasım'ın talihsiz bir olay olduğunu konuyla ilgili soruşturmanın sürdüğünü, olayla ilgili Suriye topraklarındaki bağlantılı kişinin tutuklandığını ve olayın Türkiye için de üzücü ve talihsiz bir olay olduğunu dile getirmiştir. Aynı zamanda Cumhurbaşkanı Erdoğan, Akkuyu'daki nükleer santral projesinin Türkiye için hayati olduğunu bir kez daha vurgulamıştır. İki ülke arasındaki normalleşme sürecini değerlendiren Özbay'a göre, ilişkiler bu seyirde devam edecek olursa Türkiye'nin "Şanghay İşbirliği Örgütü" üyeliği konusu yeniden gündemimize girecek gibi görünmektedir. Yine Özbay'a göre bu süreçte artık Türkiye'nin Avrasya Birliği'ni gündeme alması gerektiği, hatta NATO'dan çıkması bile konuşulur hale gelmiştir. Ancak Özbay, özellikle bu süreçte dikkatlerden kaçan bir noktaya da vurgu yapmaktadır. 24 Kasım uçak krizi sonrası Türkiye'yi açıkça terörist ülke ilan eden, DEAŞ'a yardım ve yataklık yapmakla suçlayan Rusya henüz Türkiye'ye yönelik "özür" anlamına gelecek bir açıklama yapmamıştır. Ona göre, Rusya açısından yakınlaşmanın en büyük meyvesi, Türkiye'nin Batı ile ittifakından olabildiğince uzaklaşması, eğer mümkünse Batı ile bağlarını tamamen kopartması olacaktır. Jeopolitik anlamda ilgi ve etki alanlarının çakıştığı bir ülke olan Türkiye'nin Batı'dan uzaklaşması ve böylece Batı ittifakında Türkiye'nin ayrılmasıyla açılacak büyük bir boşluğun oluşması Moskova açısından büyük bir kazanç olarak değerlendirilecektir.[61]

İlişkilerdeki normalleşme sürecinin bir diğer çıktısı da Türk Akımı doğalgaz botu hattı projesi için hükümetler arası antlaşmanın imzalandığı müzakerelerin ardından füze savunma sisteminin tesisine yönelik çalışmaların Rusya ile yürütülebileceğine ilişkin de bazı çalışmaların varlığının dile getirilmeye başlanmasıdır.[62] 24 Kasım 2015'de dondurulan ilişkilerden çok kısa sürede bugün pek çok alanda kurulması muhtemel ortaklıklara uzanan süreci analiz etmek açısından bağlamak stratejisinin temel esasları kullanışlı bir çerçeve sunabilir. Bu nedenle öncelikle taraflar arasındaki potansiyel iş birliği alanları üzerinde durmak daha sonra da tarafların karşılıklı algıladığı tehditlere ve muhtemel sorun alanlarına değinmek gerekmektedir.

Sonuç Yerine: Türkiye-Rusya İlişkilerini Bağlamak Stratejisi Üzerinden Test Etmek

Türkiye ve Rusya ilişkilerinin son çeyrek asrında patlak veren pek çok soruna rağmen taraflar özellikle ekonomik anlamda ilişkilerini güçlendirmeye özen göstermişler ve yakın bir gelecekte karşılıklı ticaret hacmini 100 milyar dolara kadar çıkarmayı hedeflemişlerdir. Soğuk Savaş dönemi boyunca son derece sınırlı düzeydeki temaslardan ilişkilerin bu noktaya kadar

[60] Aleksandr Sotniçenko, "15 Temmuz: Türk- Rus İlişkileri İçin Bir Fırsat", http://www.aljazeera.com.tr/gorus/15-temmuz-turk-rus-iliskileri-icin-bir-firsat (erişim: 15 Kasım 2016)
[61] Fatih Özbay, "Rusya ile Yeniden ama Nereye Kadar?", http://www.aljazeera.com.tr/gorus/rusya-ile-yeniden-ama-nereye-kadar (erişim: 15 Kasım 2016)
[62] Mustafa Kibaroğlu, "Rusya ile Savunma İşbirliği İhtimali", http://www.aljazeera.com.tr/gorus/rusya-ile-savunma-isbirligi-ihtimali (erişim: 15 Kasım 2016)

ulaşması oldukça dikkat çekicidir. Bununla birlikte ekonomik anlamda ilişkilerin sergilediği ivme aynı dönem içinde siyasal anlamda da bazı gerilimlerin yaşanmasına engel olamamıştır.[63] Başta Sovyet sonrası coğrafyalara Türkiye'nin ilgisi olmak üzere, pek çok farklı dönemde ilişkilerde önemli gerilimler de tecrübe edilmiştir.[64] Ancak Soğuk Savaş dönemi de dâhil olmak üzere hiçbir gerilim 24 Kasım 2015 tarihinde yaşanan hadisenin yarattığı etkiyi yaratamamıştır. Karşılıklı olarak teröre destek verildiğine ilişkin resmi söylemlerden askeri mobilizasyona kadar kullanılan pek çok araç krizin derinliğini artırmıştır. Yaklaşık sekiz ay boyunca devam eden krizin ardından Türkiye'nin gönderdiği mektup ilişkilerdeki normalleşme sürecini başlatmıştır. Bugün ekonomik, siyasal, askeri ve diplomatik anlamda ilişkiler yeniden 24 Kasım öncesindeki ivmeye benzer bir ivmede seyretmektedir.

2015 yılının sonundan içinde bulunduğumuz döneme kadar geçen yaklaşık bir yıllık süreçteki bu dalgalanmayı ve sıfır noktasındaki ilişkilerden pek çok ortaklık inşasının konuşulduğu noktaya ulaşılmasını nasıl değerlendirmeliyiz? Bağlamak stratejisi bu süreci analiz etmek açısından hangi ölçekte değerlidir? Öncelikle bağlamak stratejisinin Weitsman'ın da vurguladığı üzere işlevsel olabilmesi için tarafların karşılıklı olarak birbirinden algıladığı tehdit düzeyinin makul seviyede yani görece düşük olması gerekmektedir. Eğer tehdit çok yüksek düzeylere çıkacak olursa bağlamak stratejisi yerine taraflar büyük oranda dengelemek ya da peşine takılmak stratejisini tercih edeceklerdir.[65] Nitekim uçak düşürme hadisesinden hemen sonra Rusya hem Ermenistan ve Suriye hem de Irak ve bizzat Türkiye'yi doğrudan hedef alan politikalarla eş zamanlı olarak negatif dengeleme ve dışsal dengeleme araçlarını kullanarak Türkiye'yi çevrelemeye çalışmıştır. Tehdidin görece azalmasına yol açan "mektubun" ardından bağlamak stratejinin çizdiği çerçeveye uygun olarak iki ülke arasındaki ilişkiler cereyan etmeye başlamıştır.

İlişkilerin normalleşmeye başlamasını mümkün kılan pek çok iş birliği alanı ya da başka bir ifadeyle fırsat bulunmaktadır. Bunları sıralamak gerekirse, taraflar arasındaki ekonomik iş birliği imkânları ve ticari kapasite, turizm sektörünün büyüklüğü, terörle mücadele konusunda tarafların ortak politikalar üretmesiyle ortaya çıkacak bölgesel istikrar, enerji politikaları alanındaki giderek artan iş birliği, 15 Temmuz darbe girişiminin Türkiye'yi ittiği tecrit edilmişlik hissinin etkileri, yine aynı sürecin bir uzantısı olarak Türkiye'nin müttefiklerinin özellikle AB ve NATO bünyesindeki söylemleri, Batı dünyasının Irak'ta Türkiye'yi dışlama çabaları, özellikle ABD'nin Türkiye'nin bir terör örgütü olarak gördüğü YPG/PYD'nin alan kazanmasına izin vermesi ve hatta bunu meşrulaştırmaya yönelik politikaları, Şanghay İşbirliği Örgütü, Avrasya Birliği gibi oluşumların her iki taraf açısından da dış politikada bir manevra ve açılım alanı yaratma ihtimali, Suriye'deki sorunların çözümünde Batı dünyasının yapıcı ve kapsamlı politikalar üretmekten ziyade palyatif ve mikro çözümler üretme girişimleri[66] gibi başlıklar öne çıkmaktadır.

Bütün bu iş birliği imkânlarına rağmen son çeyrek asırdır ilişkilerde varlığını devam ettiren sorunlara ek olarak Suriye'de patlak veren iç savaş sonrası yeni eklenen sorun alanları da iki ülke ilişkilerini şekillendirmektedir. Sorun alanlarının iş birliği alanlarından daha uzun bir liste oluşturduğunu not etmeli ve bu sorunlar üzerinden bir ittifak tesisinin mümkün olup olmadığını da test etmek gerekmektedir. Temel sorunları sıralamak gerekirse, Suriye'deki

[63] Erdem Özlük, "Understanding the Crisis Between Turkey and Russia: A Normalization or Escalation?", *21st International Academic Conference*, Florida, ABD, 9-12 Şubat 2016.

[64] Maria R. Freire, "Russian Foreign Policy and the Shaping of a Greater Europe", Rémi Piet, Licínia Simão (der.), *Security in Shared Neighbourhoods: Foreign Policy of Russia, Turkey and the EU,* (New York: Palgrave, 2016), s. 36.

[65] Weitsman, *Dangerous Alliances…,* s. 18.

[66] Henry J. Barkey, "Syria's Dark Shadow over US-Turkey Relations", *Turkish Policy Quarterly,* Cilt 14, No. 4, (2016), s. 30-33.

savaş, savaşın çözümü konusunda geliştirilecek yaklaşımlar ve savaş sonrası Suriye'nin durumu konusunda taraflar keskin bir şekilde birbirinden ayrılmaktadır. Farklılık sadece söylem düzeyinde ya da diplomatik girişimlerde değil bizzat sahada net bir biçimde kendisini göstermektedir. Suriye'deki iç savaşla ilişkili şekilde Rusya'nın YPG/PYD ile olan ilişkileri ve onu meşru bir aktör olarak değerlendirmesi.[67] Nitekim Rusya, uçak krizi sonrası 10 Şubat 2016'da PYD'nin Moskova'da temsilcilik açmasına izin vermiştir. DEAŞ terör örgütüyle mücadele konusunda da taraflar pek çok noktada farklı pozisyonlar sergilemekte çünkü Rusya, Suriye içindeki müdahalelerinde DEAŞ'ı zayıflatmaktan çok rejimi güçlendirmeyi ana hedef olarak benimsemektedir.[68] Batı dünyasının Ukrayna krizi sonrası Rusya'ya yönelik uyguladığı yaptırımlara Türkiye'nin benzer düzeyde katkı gösterememiş olması. Karadeniz'deki güvenlik sorunları ve Karadeniz'deki Rusya'nın askeri varlığının yarattığı sorunlar. Rusya'nın Kırım'ı ilhak etmesinin yarattığı etkiler. Türkiye'nin her şeyden önce bir NATO üyesi ülke olması. Azerbaycan ve Ermenistan arasında zaman zaman sıcak çatışmaların da yaşanmasına sebep veren çeyrek asrı aşan sorun. Türkiye'nin Rusya'ya olan enerji bağımlılığı gibi temel sorunlar öne çıkmaktadır.

Temel sorunlar listesi arasında özellikle Türkiye için hayati öneme sahip başat sorun Suriye'deki iç savaş ve savaşın doğurduğu etkilerdir. Türkiye, Suriye'deki tablonun nasıl şekilleneceği konusunda Rusya'nın bölgeye yönelik politikaları ve Suriye'deki askeri varlığı nedeniyle açık bir tehdit algılamaktadır. Buna rağmen taraflar ilişkilerin normalleşmeye başladığı andan itibaren enerji başta olmak üzere pek çok alanda yoğun bir iş birliğinin sınırlarını zorlamaktadır. Bu iş birliği kısa vadede Türkiye ve Rusya arasındaki ilişkilerin geniş kapsamlı bir ittifaka dönüşme ihtimalini güçlendirmektedir. Ancak karşılıklı olarak uzun sorun listesi üzerinden birbirinden tehdit algılayan tarafların Türkiye'nin Batı dünyasıyla olan iş birliğine benzer bir ittifaka dönüşmesi çok muhtemel gibi görünmemektedir. Nitekim son dönemdeki ilişkilerin seyrine benzer yoğun etkileşimler tarihsel olarak da dönem dönem tecrübe edilmiş ve fakat bu ilişkiler genellikle Batı dünyasıyla yaşanan sorunları aşmak adına bir açılım gibi değerlendirilmiştir. Bu saikle tesis edilen ilişkilerin kalıcı ve uzun soluklu bir entegrasyona ya da kapsamlı bir ittifaka da dönüşemediğini görmekteyiz. Bu anlamda Rusya ve Türkiye arasında özellikle Suriye menşeili sorunlar aşılamadığı sürece, uzun dönemli, yapıcı, karşılıklı güven esasına dayanan, ortak değer ve çıkarlar çerçevesinde inşa edilmiş bir ittifakın ya da iş birliğinin tesisi pek de mümkün görünmemektedir.[69]

MARMARA ÜNİVERSİTESİ

[67] Soli Özel, "The Crisis in Turkish-Russian Relations", https://cdn.americanprogress.org/wp-content/uploads/2016/05/06105046/TurkishEssay-Ozel.pdf (erişim: 18 Kasım 2016)

[68] Xenia Wickett, Jacob Parakilas, "Transatlantic Rifts: Averting a Turkey/Russia Conflict", *Chatham House Research Paper*, (Ağustos 2016), s. 3.

[69] Bu tespiti aslında Rusya ve AB ilişkileri için yapan Korosteleva'nın analizinin Türkiye ve Rusya ilişkileri açısından da uyarlanabilir olduğu açıktır. Elena A. Korosteleva, "The European Union, Russia and the Eastern Region: The Analytics of Government for Cohabitation", *Cooperation and Conflict,* Online First, (Mart 2016), s. 16.